

Meemit ja suomalainen itsemurha

Tässä tutkimuksessa olemme analysoineet Richard Dawkinsin kehittämää meemin käsitettä ja soveltuvuutta itsemurhien tutkimukseen suomalaisten itsemurhatilastojen valossa. Meemi tarkoittaa kopioitujaa, johon sisältyy kulttuurin välittymisen yksikön eli matkimisen yksikön idea. Työssämme olemme soveltaneet meemi-näkökulmaa pyrkimyksenä ymmärtää paremmin itsemurhan välittymisen ideaa kulttuurin piirissä ja ilmiön muuttumista ajan suhteen. Näkökulmamme on uusi ja se tarjoaa laajempaa näkökulmaa mm. kysymyksiin, mitkä itsemurhalle luonteenomaiset piirteet kestävät vain lyhyen ajan, mitkä leviävät tietyltä alueelta laajemmille ja lopulta koko kulttuurin piiriin ja millaisia ovat erityiset ja abstraktit itsemurhan piirteet. Tuloksemme perusteella meemi-näkökulma tarjoaa rohkaisevan virikkeen itsemurhien tutkimukseen.

JARI HOLOPAINEN, SAMULI HELAMA, TIMO PARTONEN

JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa kuvailtava vuosien 1751–2008 itsemurhahavaintosarja ja sen tutkimus ovat seurausta pyrkimyksestä laajentaa itsemurhakuolleisuuden vuodenaikaisvaihtelujen tuntemusta maassamme mahdollisimman pitkälle aikajänteelle Suomen virallisten tilastojen avulla (ks. Partonen ym. 2003, 2004a, 2004b, Ruuhela ym. 2009). Aineiston keruuvaiheessa heräsi kiinnostus itsemurhien tilastoinnissa esiintyviin käytänteisiin: vaikka itsemurhat ovat tilastoitu selkeästi omaksi ryhmäkseen kuolinsyiden joukossa koko väestötilaston laadinnan ajan, taulukoissa on tapahtunut muuttumista niin käsitteiden kuin taulukkojen osalta. Heräsi mielenkiinto yhdistää havaitut muutokset samaan tutkimukseen ja pohdita sitä, mistä niissä ylipäätään voi olla kyse.

Itsemurhasta osana suomalaista yhteiskuntaa on jo julkaistu laaja-alaisia tutkimuksia kuten ”Suomalainen itsemurha” (Achte ym. 1989a) sekä Toivo Nygårdin (1994) väitöstutkimus ”Itsemurha suomalaisessa yhteiskunnassa”. Edellä mainitut tutkimukset kuten Itsemurha Suomessa 1987 -projekti ja sen tutkimushankkeet (Lönngqvist ym. 1993) käsittelevät suomalaista itsemurhaa ja sen historiaa perusteellisudella, johon aihetta tutkivan voi olla vaikea lisätä muuta kuin julkaisuvuosien jälkeiset itsemurhien määrät. Suomen virallisen tilaston mukaan vuosina 1990–

2008 tehtiin yhteensä 23398 itsemurhaa, joista miesten tekemiä oli 17917 ja naisten 5281.

Vaikka itsemurhien määrät ovat alentuneet kolmanneksen vuoden 1990 huippulukemista (N = 1523) kohti nykypäivää tultaessa (vuonna 2008 N = 1033), kansainvälisessä vertailussa suomalaisten tekemien itsemurhien määrä on vielä yksi korkeimmista: länsieurooppalaisella tasolla olemme kärjessä miesten lukujen osalta ja maailmanlaajuisesti itsemurhien suhteelliset osuudet asettuvat sijalle 14 (Liu 2009). Korkea itsemurhakuolleisuus on siten säilynyt suomalaiseen kulttuuriin kuuluvana ominaispiirteenä usean vuosikymmenen ajan kuten myös itsemurhien tilastointi osana väestötilastoa sen 260-vuotisen historian ajan. Tämän havainnon myötä heräsi ajatus pohtia suomalaista itsemurhaa laajemmin kulttuurissa kopioituvana piirteenä. Laaja-alaista aihepiiriä jäsentämään valitsimme meemi-näkökulman. Meemi tarkoittaa kopioitujaa, johon sisältyy kulttuurin välittymisen yksikön eli matkimisen yksikön idea (Dawkins 1993, 210).

MEEMIT: KULTTUURIN UUELLEEN KOPIOITUJAT

Tieteellisessä keskustelussa käsitteen toi esille ensimmäistä kertaa evoluutiobiologi Richard Dawkins vuonna 1976 ilmestyneessä kirjassaan ”The Selfish Gene” (1976). Suomeksi kirja on ilmesty-

nyt vuonna 1993 nimellä ”Geenin itsekkyys” (Dawkins 1993). Kirjassaan Dawkins pohtii erityisesti evoluution seurauksia ja sen erästä erikoistapausta: itsekkyuden ja altruismin eli epäitsekkyyden biologiaa. Yksi kirjassa esitetyistä keskeisistä väittämistä on, että menestyvän geenin vallitseva ominaisuus on häikäilemätön itsekkyys. ”Vaikka haluammekin uskoa toisin, universaalirakkaus ja lajin hyvinvointi kokonaisuutena eivät ole evoluution kannalta järjeviä” (Dawkins 1993, 16). Runsasta keskustelua nostattaneen kirjan yksi eniten kiinnostusta herättänyt kohta liittyy sen 11. lukuun (Meemit: uudelleen kopioitajat).

Kuten geenit, myös meemit Dawkins näkee kopioitujina. Esimerkkeinä meemeistä Dawkins (1993, 210–219) luettelee sävelmät, ajatukset, hokemat, vaatemuodit, saviruukkujen ja rakennusten kaarten muodot. Meemit leviävät meemivarastossa siirtymällä aivoista toisiin tavalla, jota Dawkins kutsuu laajasti ottaen matkimiseksi samaan tapaan kuin geenit leviävä geenivarastossa siirtymällä yksilöstä toiseen siittiöiden ja munasolujen välityksellä. Yhtenä esimerkkinä hän mainitsee tiedemiehen, joka välittää kuulemansa tai lukemansa hyvän ajatuksen edelleen kollegoilleen ja oppilailleen. Jos idea omaksutaan, sen voidaan sanoa leviävän siirtymällä aivoista toisiin. Dawkinsin mukaan mielikuvitus sanan laajimmassa merkityksessä on meemien tapa kopioitua. Kuitenkin jotkut meemit menestyvät meemivarastossa muita huomattavasti samaan tapaan kuin kaikki kopiointiin pystyvät geenit eivät pysty kopioitumaan menestyksekkäästi. Tämän Dawkins mainitsee olevan analogia luonnonvalintaan, jonka käsitteen Charles Darwin oli esitellyt kirjassaan ”On the Origin of Species” vuonna 1859. Meemien elonjäämistä parantaviksi ominaisuuksiksi hän mainitsee pitkäikäisyyden, hedelmällisyyden ja kopioinnin tarkkuuden. Näistä ominaisuuksista tärkeimpänä hän pitää hedelmällisyyttä aivan kuten geenien kohdalla.

Edellä lyhyesti ja yhteenvedonomaaisesti kerrottu ei välttämättä tuo esille kaikkia mahdollisia sävyjä Dawkinsin kehittämästä käsitteestä. Sinälään mielenkiintoista on kuitenkin jo se, että itse käsitteestä on tullut varsinainen kopioituja: reilun 30 vuoden kuluessa meemeistä on kirjoitettu paljon (esim. Blackmore 1999, Aunger 2000; 2002; Distin 2005; Heylighen & Chielens 2009; ks. myös memetiikkaa käsittelevä elektroninen julkaisusarja *Journal of Memetics: Evolutionary Models of Information Transmission* [sarja oli

toiminnassa vuosina 1997–2005]). Edelliseen liittyen meemien kopioitumista, leviämistä ja evoluutiota käsittelevästä tutkimusalasta on ryhdytty käyttämään nimitystä memetiikka.

Meemit tunnetaan myös itsemurhiin liittyvän tutkimuksen piirissä, joskin niukasti. ISI (Institute for Scientific Information) Web of Knowledge löytää kaksi aihepiiriä käsittelevää tutkimusta: Paul Marsdenin (1998) ”The selectionist paradigm: more implications for sociology” sekä David Lesterin (2009) ”Memes and suicide”. Näistä Lesterin tutkimus käsittelee nimenomaan itsemurhien ja meemien välistä suhdetta. Tutkimuksessaan Lester tekee eron erityisten ja abstraktien meemien kuten myös lyhyt- ja pitkäkestoisten meemien välillä. Lesterin mukaan esimerkkejä itsemurhaan liittyvistä pitkäkestoisesta ja abstrakteista meemeistä voivat olla sankarillinen itsensä uhraus sodassa tai itsemurha kostona. Edelleen pitkäkestoisilla meemeillä voi olla alueellisia tai valtakunnallisia erityispiirteitä: millä alueilla ja millä tavoin itsemurha on tapana tehdä? Myös sukupuolella voi olla merkitystä sen suhteen, onko itsemurha tietyillä alueilla hyväksytympää miehille kuin naisille tai millaisia itsemurha-menelmiä eri sukupuolet käyttävät tavallisemmin. Omanlaisensa itsemurhiin liittyvät meemit voivat elää kansankertomuksissa ja kirjoissa, joista yksi tunnetuimmista on ns. werther-efekti. Se viittaa Goethen Nuoren Wertherin kärsimyksen -kirjan päähenkilöön: kirjassa Werther ampuu itsensä kirjoituspöydän äärellä, pukeutuneena siniseen takkiin ja keltaiseen liiviin. Kirjan julkaisemisen (vuonna 1774) jälkeen sinisen takin ja keltaisen liivin yhdistelmästä tuli muoti-ilmio; samoin kuin nuorten miesten kirjoituspöydän ääressä ampuamalla tekemästä itsemurhasta, pukeutuneena samaiseen sinisen takin ja keltaisen liivin yhdistelmään.

Tähän asti olemme puhuneet meemeistä kuin olisi ilmeistä, mistä ne koostuvat? Tähän kysymykseen Dawkins (1993, 213) vastaa: ”Mutta juuri tämä ei ole ilmeistä. Olen esittänyt, että sävelmä on meemi, mutta miten on sinfonian laita? Monestako meemistä se koostuu? Onko sen jokainen osa meemi, vai kukin tunnistettava melodia, vai tahti vai mikä?” Avoimia kysymyksiä on useita. Myös kysymys siitä, onko meemi lainkaan uusi käsite ja kuvataanko sen avulla vain entuudestaan tunnettua semioottista merkin käsitettä, on nostettu esille (Kilpinen 2008). Muista meemeihin liittyvistä kiistakysymyksistä mainitaan usein (Aunger 2000; Kamppinen 2002):

- 1) Onko perusteltua käsitteellistä kulttuuri systeeminä, joka koostuu suhteellisen itsenäisistä osista, eräänlaisista palasista, jotka voivat merkitysympäristöstään riippumatta siirtyä paikasta toiseen?
- 2) Ovatko meemit replikaattoreita, eli onko niiden kopioituminen tarpeeksi täydellistä, jotta olisi mitään hyötyä ajatella niiden olevan geenien kaltaisia?
- 3) Onko darwinilainen valintateoria hyvä malli kulttuuriteorialle?

Kriittisistä näkökulmista huolimatta tai niistä johtuen meemit ovat erityisen otollinen aihe monitieteelliselle tutkimukselle. Siten ei mielestämme ole yllättävää, että tutkimuksissa esiintyy jopa vastakkaisia ja ristiriitaisia tulkintoja samasta aihepiiristä riippuen näkökulmasta. Tärkeämpää on mielestämme yhteisymmärryksen etsiminen ja yhteistyön virittäminen näiden näkökulmien välille, sillä se voi osoittautua edistysaskeleeksi.

Meemien kohdalla ehkä tärkein kysymys on kuitenkin se, minkä eloonjäännistä puhumme, kun tutkimme kulttuurin piirteiden, tässä tapauksessa itsemurhan evoluutiota ja sen eloonjäämistä? Onko jokin kulttuurin piirre kehittynyt sellaiseksi kuin se on yksinkertaisesti, koska siitä on sille etua (Dawkins 1993, 218). Tätä analogiaa hyväksi käyttäen voidaan kysyä, kokeeko itsemurhaa suunnitteleva saavan teosta itselleen etua? Tämä voi pitää paikkansa, mutta voidaan myös kysyä, onko itsemurhasta etua kulttuurille? Ainakaan elämän kehittymisen ja runsastumisen näkökulmasta siitä ei voida ajatella etua olevan. Mutta voiko itsemurhasta olla etua kulttuurin tasolla? On merkille pantavaa, ettei Dawkins alkuperäistutkimuksessaan kuten monet muutkaan meemi-tutkimuksista määrittele kulttuurin käsitettä yksityiskohtaisemmin. Tämä voi olla puute, sille juuri kulttuurin käsitteen kautta voi avautua laajempi näkökulma meemien olemukseen.

Kulttuurin määrittelyn ensimmäisenä ja ehkä suurimpana haasteena on se, että eri tieteenalat määrittelevät kulttuurin eri tavoin. Vastauksien kirjo kertoo kulttuurin määrittelyn vaikeudesta. Kielitoimiston sanakirjan (2007) mukaan kulttuuri on: 1) yhteisön tai koko ihmiskunnan henkisten ja aineellisten saavutusten kokonaisuus; sivistys. 2) yksilön tai yhteisön henkisten tai ruumiillisten kykyjen kehittäminen tai kehittyneisyys, ajattelu- tai toimintatapojen kehittyneisyys, vakiintuneet toimintatavat. Tässä kontekstissa kyvyn itsemurhaan voidaan sanoa olevan saavutus, johon ih-

mislaji on kehittyessään yltänyt. Se ei ole myötäsyntyinen ominaisuus, vaan sen nykyihminen on oppinut imitoimalla menneiltä sukupolvilta. Tätä ilmiöstä käytämme nimitystä itsemurhameemi, ja jota tarkastelemalla ja jakamalla se pienempiin osiin (esimerkiksi itsemurhien määrät sukupuolen ja tekotavan mukaan) voidaan kuvata itsemurhalle kuuluvien ominaispiirteiden kehittymistä suomalaisen kulttuurin piirissä. Nyt tutkimuksen kohteena olevan tilastoaineiston on tarkoitus valaista ennen kaikkea sitä puolta itsemurhameemistä, millainen on itsemurhan mittasuhte ollut omana aikanaan ja millaisilla käsitteillä sitä on eri aikoina käsitelty. Itsemurhameemin toinen puoli taas liittyy siihen, miten yksilö tulee kyseisen kulttuurissa ilmenevän toimintatavan kanssa toimeen? Millaisia keinoja niin yhteisöllä kuin yksilöllä on käytettävissään käsitellä niin itsemurhan ideaa kuin tapahtunutta itsemurhaa?

ITSEMURHA JA KUOLEMANSYYN SELVITTÄMINEN

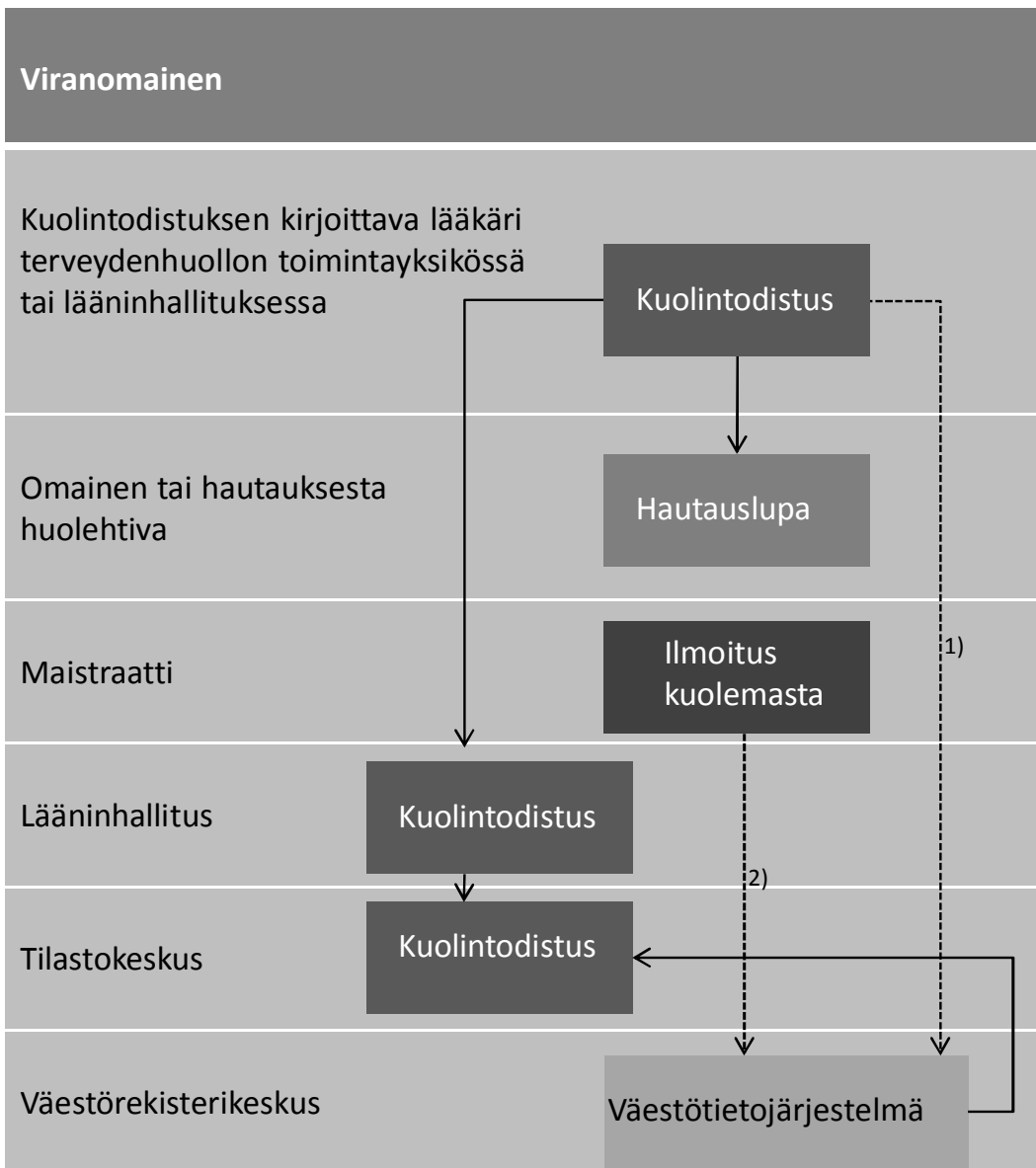
Kuolemansyyn selvittämisestä ja kuolintodistuksen antamisesta määrätään laissa: laki kuolemansyyn selvittämisestä 948/73 ja 1.3.1998 lähtien 858/97. Nykyään kuolemansyyn selvittämisprosessi alkaa kuoleman ja vainajan henkilöllisyyden toteamisella ja jatkuu lääkärin osalta kuolintodistuksen kirjoittamisella ja kuolemansyytiedot sisältävän kuolintodistusosan lähettämällä lääninhallitukseen, josta todistus oikeuslääkärin suorittaman tarkastuksen (ja mahdollisten lisätarkennusten) jälkeen lähetetään edelleen Tilastokeskukseen (Lahti 2005) (Kuvio 1).

Tilastokeskuksen ”Kuolemansyyt”-yksikössä todistukset tarkistetaan, mahdollisesti hankitaan lisätietoa/selvitystä todistuksen kirjoittajalta, Tilastokeskuksen asiantuntijalääkär(e)iltä tai muulla tavoin, kuolemansyyt kooditetaan ja tilaston peruskuolemansyy valitaan kansainvälisen tautiluokituksen (nykyään ICD-10) mukaisesti.

Kuolintodistus on kaavamainen tiivistelmä vainajaa ja kuolemaa koskevista tiedoista: todistuksessa kuvataan lyhyesti kuoleman olosuhteet ja taustatekijät (Suomen virallinen tilasto 2010, 145). Todistukseen merkittävä kuolemanluokka määräytyy peruskuolemansyyn ja kuoleman olosuhteiden mukaan: niitä ovat ammattitauti, tapaturma, lääketieteellinen hoito tai tutkimustoimenpide, itsemurha, henkirikos, sota ja epäselvä kuolemanluokka. Kuolemansyytä määritettäessä otetaan huomioon vainajaa koskevat lääketieteelliset havainnot, poliisitutkinnassa tapahtumapaikalta ja kuoleman olosuhteista saadut tiedot ja

Kuvio 1.

Kuolintodistuksen (28 vrk:n ikäisenä tai vanhempana) kiertokulku (mukailtu Suomen virallinen tilasto 1998).

1) ja 2) Ilmoitus sähköisesti

muu asiaa koskeva informaatio. Kuolintodistuksessa on mahdollista esittää vain yksi välittömään kuolinsyyhyyn päättyvä tautitilojen tai tapahtumien syy-seurausketju (vrt. Suomen virallinen tilasto 1989, 284–285). Jos vaihtoehtoja on tarjolla useita, lääkäri joutuu kuolintodistusta laatiesaan päättämään, mikä tauti- tai tapahtumaketjuista on se, jonka perussyy on lääketieteellisesti punniten merkittävin. Tämä tekijä valitaan perus-

kuolemansyyksi ja kilpailevien syiden diagnoosit esitetään kuolintodistuksen kohdassa kuolemaan myötävaikuttaneina syinä.

ITSEMURHA KUOLEMANSYYTILASTOISSA

Itsemurhat kuuluvat niihin väestömuutosten ilmiöihin, joita on kirjattu muistiin koko tilastojen laadinnan ajan. Suomen tilastolaitoksen juuret ulottuvat 1700-luvun puoliväliin, Ruotsin taulus-

tolaitoksen perustamiseen. Silloin sai alkunsa maailman vanhin yhtäjaksoinen tilasto, Ruotsin ja Suomen väestötilasto (Nieminen 1999). Suomen vuodesta 1750 alkavan tabelli- eli taulustolaitoksen välilukutaulut syntyivät käytännössä siten, että seurakuntien kirkkoherrat lähettivät tiedot rovasteille, joiden oli tehtävä yhteenveto tuomiokapituleille (Nygård 1994, 27). Lopullinen, koko valtakuntaa koskeva yhteenveto laadittiin kansliakollegiossa. Myöhemmin asiasta huolehti Taulustolaitoksen komissio. Kun Suomi irrotettiin Ruotsista, Suomea koskevat väestötiedot kerättiin hallituskonseljin (myöhemmin senaatin) kamari- ja tilitoimikuntaan, jonne tuomiokapitulit lähettivät keräämänsä tiedot. Vuonna 1865 perustetun tilastollisen päätoimiston julkaisemat väestöä ja sen muutoksia koskevat luvut perustuvat seurakunnissa pidettyihin historian kirjoihin ja kirkkoherran tai kappalaisen niistä laatimaan yhteenvetoon eli väkilukutauluun. Siitä käytettiin aluksi nimikettä Suomenmaan virallinen tilasto, joka myöhemmin muuttui muotoon Suomen virallinen tilasto.

Itsemurhia koskevat vuosikirjat ovat siis saatavilla vuodesta 1865 lähtien (Suomenmaan virallinen tilasto 1870). Tätä varhaisempi, koko maa kuvaava itsemurhatilasto (1751–1890) on julkaistu yhdessä niteessä vuonna 1902 (Suomenmaan virallinen tilasto 1902). Huomionarvoista on sekin, että itsemurhista kertovaa aineistoa on löydettävissä Lääkintöhallituksen (Medicalstyrelsen) vuosikertomuksista vuodesta 1884 lähtien, joihin on tilastoitu tietoja itsemurhatavoista oikeuslääketieteellisten ruumiinavausten perusteella sekä oikeuslääketieteellisten ruumiinavausten määriä kuolinsyyn selvittämisessä. Tässä työssä tämä aineisto on kuitenkin rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.

Suomenmaan tilastolliseen vuosikirjaan on vuodesta 1865 lähtien taulukoitu vuositasona ”itsensä surmanneitten lukumäärä Suomessa vuosina 1865–1868”. Taulukosta löytyy jako ”miehenpuoliin ja vaimonpuoliin” ja määrät lääneittäin (Uudenmaan, Turun ja Porin, Hämeenlinnan, Wiipurin, Mikkelin, Kuopion, Waasan ja Oulun läänit). Lisäksi taulukossa on ilmoitettu itsemurhien määrät kaupunkien ja maaseurakuntien kesken. 1860- ja 1870-lukujen vaihteessa erotellaan itsemurhat luther-uskoisten ja kreikkalais-venäläisten seurakuntien kesken. Vuodesta 1878 tilastointi tarkentuu: taulukko on laadittu ensinnäkin iän ja siviilisäädyn mukaan jakamalla ryhmät ”lapsia alle 15 vuoden”, ”naimattomia yli 15

vuoden”, ”naineita ja naituja” sekä ”leskimiehiä, leskivaimoja ja eroitettuja”. Edellä mainituista ryhmistä on jako ”miehenpuoliin” ja ”vaimonpuoliin”. Kokonaislukumäärän osalta on esitetty lisäksi jako maaseurakunnissa ja kaupungeissa tehtyihin itsemurhiin kuten myös uskontoperusteinen jaottelu ”luterilaisiin”, ”kreikkalais-venäläisiin” ja ”roomalais-katolilaisiin”. Vuodesta 1878 lähtien julkaistiin ensimmäistä kertaa itsemurhien määrät kuukausitasolla.

260 vuoden pituisessa aikasarjassa yksi vedenjakaja on vuosi 1936. Syynä oli kuolleisuustilastoa varten toimitettavista tiedoista annetun asetuksen voimaantulo, jossa kuolemansyyn määrittäminen tuli lääkärin tehtäväksi. Vuonna 1936 voimaan tulleella asetuksella kuolemansyitä koskeva osa väestömuutoksista julkaistiin erillisenä niteenä. Itsemurhat sijoittuivat uudessa julkaisussa osaksi väkivaltaisia kuolemia A = tapaturmat, B = itsemurhat ja C = murhat ja tapot. Latinankielinen pääotsikko ”B suicidium” jakautui seuraaviin alaotsikoihin (suomennokset Suomen virallinen tilasto 1939). Numerot viittaavat suomalaiseen nimitykseen ja suluisissa olevat numerot kansainväliseen nimitykseen.

- 8700 (166) Submersio (hukuttautuminen)
- 8710 (165) Strangulatio (hirttäytyminen)
- 8720 (170) Contusio, Laceratio, Vulnus Contusum, Fractura (ruhje- ja murtumavammat)
- 8730 (168) Vulnus punatum, Incisum, Scissum (pisto-, leikkuu- ja iskuhaava)
- 8740 (167) Vulnus sclopeterium (ampumahaa-va)
- 8750 (163) Veneficium (myrkyttäytyminen)
- 8790 (171)
  - (164) Aii modii suicidii (muunlaiset itsemurhat)
  - (169)

Vuoden 1952 suomalaisen kuolinsyynimistön muuttuessa itsemurha sai koodin AE148 ja luokka jakautuu seuraaviin suomenkielisiin ryhmiin (Pa-Ph) (Suomen virallinen tilasto 1958):

- Pa Myrkyttäytyminen
- Pb Hirttäytyminen
- Pc Hukuttautuminen
- Pd Itsensä ampuminen
- Pe Itsensä räjähdyttäminen
- Pf Itsemurha pistämällä, leikkaamalla ja iskemällä
- Pg Itsemurha korkealta hyppäämällä
- Ph Itsemurha muulla tavoin

Vuoden 1969 alusta Suomessa noudatettiin Maailman Terveysjärjestön (WHO) vuonna 1967 hyväksymää tauti- ja kuolemansyyluokitukseen perustuvaa Lääkintöhallituksen Suomessa käyttöön vahvistamaa luokitusta (Suomen virallinen tilasto 1973).

- E950 Itsemurhat kiinteillä ja juoksevilla aineilla
- E951 Itsemurhat kaupunkikaasulla
- E952 Itsemurha muilla kaasulla
- E953 Itsemurha hirttäytymällä, tukahduttamalla tai kuristautumalla
- E954 Itsemurha hukuttautumalla
- E955 Itsemurha ampuma-aseella tai räjähdysaineella
- E956 Itsemurha leikkaavalla tai pistävällä esineellä
- E957 Itsemurha korkealta hyppäämällä
- E958 Itsemurha muilla tai tarkemmin määrittelemättömillä tavoilla
- E959 Itsemurhayrityksen ja muun itsensä vahingoittamisen jälkiseuraus

Vuodesta 1987 lähtien tapaturmista ja väkivaltaisista kuolemista julkaistiin entistä yksityiskohtaisempaa tietoa (Suomen virallinen tilasto 1988). Itsemurhien koodistot laajentuivat: pohjana ovat edelleen luokat E950–E959, mutta entistä pääluokkia täydennettiin uusilla kirjainmerkinnöillä. Vuonna 1987 laajennettiin luokkaa E959 ja vuonna 1989 luokkaa E950.

- E950 Itsemurhat kiinteillä ja juoksevilla aineilla
  - E950A Analgeetit ja antipyreetit
  - E950B Antiepileptidit ja Parkinsonin taudin lääkkeet
  - E950C Unilääkkeet ja sedatiivit
  - E950D Psykotrooppiset aineet
  - E950E Muut keskushermostoa stimuloivat aineet
  - E950F Verenkiertoelimistöön vaikuttavat aineet
  - E950G Muut lääkeaineet
  - E950H Useiden lääkkeiden yhteisvaikutus
  - E950I Lääkeaineiden ja alkoholin yhteisvaikutus
  - E950K Muut kiinteät ja juoksevat aineet
- E951 Itsemurha kaupunkikaasulla
- E952 Itsemurha muilla kaasulla
- E953 Itsemurha hirttäytymällä, tukahduttamalla tai kuristautumalla

- E954 Itsemurha hukuttautumalla
- E955 Itsemurha ampuma-aseella tai räjähdysaineella
- E956 Itsemurha leikkaavalla tai pistävällä esineellä
- E957 Itsemurha korkealta hyppäämällä
- E958 Itsemurha muilla tai tarkemmin määrittelemättömillä tavoilla
- E959 Itsemurhayrityksen ja muun itsensä vahingoittamisen jälkiseuraus
- E959A Jättäytyminen liikkuvan ajoneuvon alle
- E959B Ajoneuvoa ajamalla tehty itsemurha
- E959C Muulla tai tuntemattomalla tavalla tehty itsemurha
- E959X Itsemurhayrityksen jälkiseuraus

Viimeisin kuolemansyytilastossa tapahtuneista muutoksista sijoittuu vuodenvaihteeseen 1995/1996. Tilasto on laadittu vuodesta 1996 lähtien kansainvälisen tautiluokituksen 10. uudistuksen (ICD-10:n koodit X60–X84 sekä Y87) mukaan (Tilastokeskus 1996). Edelleen kuolemansyytilastossa itsemurhia on löydettävissä 6 erilaisesta vuositason tilastosta: kuolleet kuolemansyittäin, työikäisten kuolleisuus kuolinsyittäin, kuolleisuus sukupuolen ja iän mukaan, tapaturmaisesti tai väkivaltaisesti kuolleet peruskuolinsyyn, sukupuolen ja iän mukaan, päihdyksissä tapaturmaan tai väkivaltaisesti kuolleet peruskuolinsyyn, sukupuolen ja iän mukaan sekä ruumiinavaukset kuolinsyyn ja kuolleen iän mukaan (Suomen virallinen tilasto 2009).

- X60 Itsemurha kipu-, kuume- ja antireumaattisilla lääkkeillä
- X61 Itsemurha psykotrooppisilla lääkkeillä
- X62 Itsemurha huumeilla tai psykodysleptisillä lääkkeillä
- X63 Itsemurha muilla hermostoon vaikuttavilla lääkkeillä
- X64 Itsemurha muilla lääkkeillä
- X65 Itsemurha alkoholilla
- X66 Itsemurha liuottimilla
- X67 Itsemurha muilla kaasulla ja höyryillä
- X68 Itsemurha torjunta-aineilla
- X69 Itsemurha muilla aineilla
- X70 Hirttäytyminen
- X71 Hukuttautuminen
- X72 Itsemurha pistoolilla ampumalla
- X73 Itsemurha kiväärillä tai haulikolla ampumalla
- X74 Itsemurha muulla ampuma-aseella
- X75 Itsemurha räjähdysaineilla
- X76 Itsemurha tulen tai savun avulla

- X77 Itsemurha kuumien kaasujen tai esineiden avulla
- X78 Itsemurha terävällä esineellä
- X79 Itsemurha tylpällä esineellä
- X80 Itsemurha korkealta hyppäämällä
- X81 Itsemurha jättäytymällä liikkuvan esineen alle
- X82 Itsemurha moottoriajoneuvon törmäämisellä
- X83, Y87 Itsemurha muulla tavoin
- X84 Itsemurha tuntemattomalla tavalla

POHDINTAA

ITSEMURHAN KÄSITTEESTÄ

Nyt tutkimuksen kohteena olleet Suomen viralliset tilastot ja niissä esitetyt itsemurhatilastot johtivat pohtimaan ensinnäkin itsemurhan käsitteen kietoutumista nykyiseen kielenkäyttöön. Sinälään on merkillepantavaa, ettei ensimmäisissä julkaistuissa Suomenmaan virallisissa tilastoissa (1865–1924) puhuttu itsemurhasta, vaan itsensä surmaamisesta. Suomen virallisissa tilastoissa itsemurha käsitteenä otettiin pysyvämmiin käyttöön vuodenvaihteessa 1924/1925. Lopullisesti käsite itsemurha vakiintui tilastoihin vuoden 1935 asetuksen myötä, joka sijoitti itsemurhat osaksi väkivaltaisia kuolemia.

Käsitteitä itsemurha ja itsensä surmaaminen voitaneen tänä päivänä pitää toistensa synonyymeinä. Näistä muodoista itsensä surmaaminen on suomen kielessä vanhempi: Vanhan kirjasuomen sanakirja (1985) ei tunne sanaa itsemurha, mutta se tuntee sanat itsensäsurmaaja ja itsensä tappaja. Lakitekstissä itsensä surmaaminen esiintyy ensimmäistä kertaa Ruotsin valtakunnassa vuosina 1442–1734 voimassa olleessa Kristofferin maanlaissa. Abraham Kollanius suomensi kyseisen lainkohdan 1640-luvulla seuraavasti (Miettinen 2009):

Taita nijn pahoin tapahtua, että jocu ihminen ihdhensä surma millä muotoa ikänänsä se tapah-tua teadhais: Nijn pitä se mehdhähän wietämän, ja hengisä poldettaman. Mutoin jos se on caickille tiettäwä, että hän nijn taedhottomaxi tuli, ettei hän yhtäkään tapaturma wältä tiennyt, nijn mahdetaan hän maahan ulwos Kircoaedhafta caewetta: Ja cosca sencaldainen wahingo tapahtu, nijn pitä Kihlacunnan wanhimman cohta Sanoma cadhican ylös pyäldämän, ja Kihlacunnan Käräjän cocohon cuhdhuman. Kihlacunnan Lautamiesten tule sen asian tutkia, ja Kihlacunnan wanhimman duomion sen päälle anda. Sen cuol-

len perilliset ottacaat hänen calunsa.

Itsemurha-käsitteen sisältö ei kuitenkaan ole pysynyt samanlaisena. Itsemurha on kuulunut niihin tekoihin, jotka on rikoslailalla ollut kielletty. ”Itsemurhat ja laki” artikkelissaan Jussi Pajuoja (1989) jaottelee itsemurhiin suhtautumisessa ankaran rikosoikeuden kauteen ja 1800-luvulla alkaneeseen aikakauteen, jolloin asenteet ovat lieventyneet itsemurhaa kohtaan. Vielä Ruotsi-Suomessa vuonna 1734 säädettyssä yleisvaltakunnallisessa laissa itsensä surmannut määrättiin metsätaajan toimesta haudattavaksi metsään. Sen sijaan jos itsensä surmaaminen oli tapahtunut heikkopäisyydestä, vimhasta tahi muusta sellaisesta tuskasta, niin itsemurhan tehneeseen saivat muutkin koskea ja hänet haudata. 1800-luvulla alkoivat asenteet itsemurhia kohtaan muuttua (Pajuoja 1989, 133–136): vuonna 1868 pidetyssä kirkolliskokouksessa päätettiin luopua itsemurhan tehneiden häpeällisestä hautaamisesta, mutta edelleen itsemurhan tehneiden ruumiit kehoitettiin hautaamaan hiljaisuudessa. Vuodesta 1910 lähtien itsemurhan tehneiden ruumiit on haudattu samoin kuin muidenkin. Pajuoja jatkaa, ettei itsemurhayrityksiä enää käsitelty tuomioistuimissa 1840-luvun jälkeen. Myös itsemurhien oikeuskäsittelyjen sisällöllinen luonne muuttui 1800-luvun puolivälin tienoilla: päällimmäiseksi nousi rationaalinen intressi selvittää vainajan todellinen kuolinsyy eli varmistamaan se, ettei kuolemantapaukseen liittynyt rikosta.

Tutkimuksen kohteena olleiden tilastojen perusteella voitaneen myös todeta, että rationaalisuuden intressi on sekin kehittynyt tultaessa kohti nykyaikaa: ennen kaikkea koodit tai itsemurhamenetelmien alaryhmät ovat kuolemansyytilastoissa lisääntyneet. Peruskuolemansyyn yksityiskohtainen tunteminen on myös itsemurhien kohdalla katsottu tarpeelliseksi. Huomion arvoista sekin, että niin itsemurhien kuin muiden kuolemantapausten yhteydessä peruskuolemansyytä voidaan täydentää kuolemaan myötävaikuttaneilla syillä. Yksi tällainen syy on päihtymys, joka esiintyy naisilla huomattavasti miehiä harvemmin kuolemaan myötävaikuttaneena syynä, mutta itsemurhien kohdalla naiset tekevät teon miehiä useammin päihtyneenä (Savela ym. 2000, 39–40).

ITSEMURHIEN MÄÄRÄT

Tilastojen ja meemi-näkökulman valossa suomalainen itsemurha on pitkäikäinen meemi, jonka voidaan sanoa kopioituneen hedelmällisesti. Esi-

merkiksi vuoden 2008 kuolemansyyn tilaston mukaan Suomessa tehtiin 1033 itsemurhaa, joista miesten itsemurhia oli 801 ja naisten 232. Väestömme 100000 asukasta kohden itsemurhia oli 19,4; miesten itsemurhakuolleisuus oli 30,2 ja naisten 8,5. Vuosina 1751–2008 tehtiin 94356 itsemurhaa, joista miesten itsemurhia oli 74722 ja naisten 19634 (kuvio 2). Miesten itsemurhat ovat tällä aikajänteellä tarkastellen yli kolme kertaa niin yleisiä kuin naisten. Yksittäisistä vuosista eniten itsemurhia (1512) tapahtui vuonna 1990: määrä on suurin sekä miesten (1193) että naisten (319) osalta. Vastaavasti vähiten itsemurhia esiintyi vuositasona miesten osalta vuonna 1774 (1). Naisilla itsemurhia ei tilastoissa esiintynyt vuositasona lainkaan 18 vuotena ennen vuotta 1801.

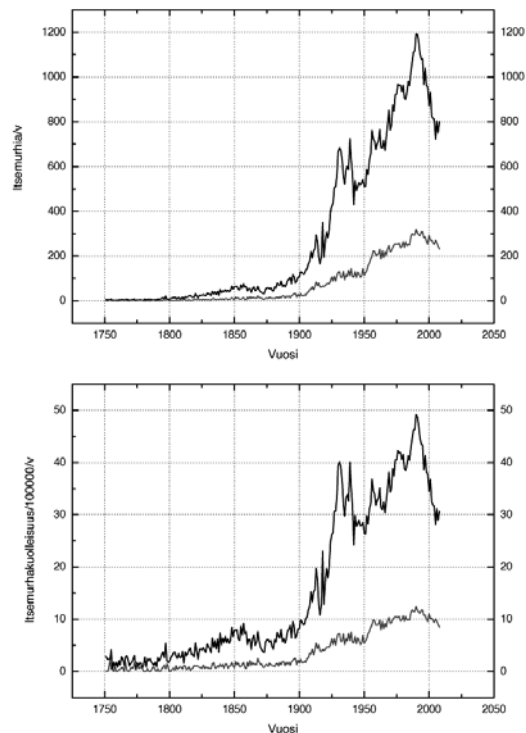
Viimeisten vuosikymmenten osalta itsemurhakuolleisuudessa on havaittu vaihtelua riippuen aikajänteestä. Itsemurhien määrä on toistuvasti huipussaan keväisin ja kesäisin, arkipäivinä viikonloppuna ja keskiviikon molemmin puolin (Partonen ym. 2003). Suomessa itsemurhien määrä on koko itsenäisyyden ajan ollut kasvussa (kuva 2). Viimeisin kasvuvaihe alkoi 1950-luvulla ja jatkui vuoteen 1990 asti, minkä jälkeen itsemurhakuolleisuus on vähentynyt noin kolmanneksen vuoteen 2008 tultaessa. Tämä ilmiö kertonee ennen kaikkea siitä, ettei itsemurha ole muuttumaton tai väistämätön ilmiö, vaan itsemurhien määrässä tapahtuu riski- ja suojatekijöiden muutoksista johtuvia trendimuutoksia (La Vecchia ym. 1994, Partonen ym. 2003).

Itsemurhat ovat jakautuneet niin alueellisesti kuin väestöryhmittäin epätasaisesti (Lönnqvist 2005). Itsemurhakuolleisuus on suurin Itä-, Keski- ja Pohjois-Suomessa. Sen sijaan Etelä- ja Lounais-Suomessa itsemurhat ovat olleet keskimääräistä harvinaisempia jo vuosikymmenien ajan. Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla itsemurhakuolleisuus on ollut selvästi pienempi kuin muualla maassa, samoin Itä-Uudellamaalla sekä Varsinais-Suomessa ja eteläisessä osassa Satakuntaa. Suur-Helsingin seutu sijoittuu itsemurhakuolleisuudessa maan keskiarvon tasolle sen johdosta, että tällä alueella naisten itsemurhakuolleisuus on selvästi muuta maata suurempi. Etelä-Suomessa itsemurhakuolleisuus on suurin Kotkan, Kouvolan ja Imatran seuduilla. Koko maata tarkasteltaessa itsemurhakuolleisuus on korkein Pohjois-Suomen itäisillä alueilla.

Kuvion 2. visuaalinen tarkastelu tuo esille itsemurhien kehityksessä vielä sitä puolta, että naisten tekemien itsemurhien määrät ovat kasva-

Kuvio 2.

Itsemurhien absoluuttiset määrät (M = miehet = musta viiva, N = naiset = harmaa viiva) Suomessa vuosina 1751–2008 (ylempi kuva) sekä itsemurhien määrien kehitys 100 000 asukasta kohti (alempi kuva). Laskelmissa käytetty väkilukudata vuosilta 1751–2008 Tilastokeskuksen online-järjestelmästä.

neet suhteessa miesten määriin. Jos itsemurhien kopioitumisessa on tapahtunut laskua vuoden 1990 jälkeen noin kolmanneksen, on itsemurhameemi ryhtynyt kopioitumaan hedelmällisesti miehiltä naisille. Mistä tämä kehitys voi kertoa? Ilmiön yksi osaselitys voi löytyä itsemurhamenetelmien kehityksestä, sillä menetelmistä vain myrkyttäytyminen on lisääntynyt. Kyse lienee ennen kaikkea psyykenlääkkeiden roolista suomalaisessa itsemurhassa, sillä ne olivat naisilla yleisin tapa tehdä itsemurha vuonna 2007.

SUOMALAISEN ITSEMURHAN YLEISIÄ JA ERITYISIÄ MEEMEJÄ

Tilastojen valossa itsemurhatavat ovat moninaistuneet ja niissä näkyy viitteitä sen hetkisestä teknologisen kehityksen tuomasta vaikutuksesta: esimerkiksi junan alle heittäytyminen mainitaan nimellä jo 1800-luvun loppupuolella. Samoin kun Alfred Nobel kehitti dynamiitin vuonna 1866, sitä

on käytetty sen jälkeen yhtenä itsemurhan välineenä kuten myös aikakautensa saatavilla olevia myrkkyyjä ja lääkkeitä. Yhteenvetona voitaneen todeta, että itsemurhameemissä on tapahtunut muuntumista keksinnöistä, innovaatioista ja näiden kombinaatioista johtuen.

Itsemurhat Suomessa 1987-projektissa todettiin yleisimmiksi itsemurhamenetelmiksi miehillä hirttäytyminen ja ampuminen, naisilla kiinteät ja juoksevat aineet ja hirttäytyminen (Lönnqvist ym. 1993, 33). Vertailun vuoksi tavallisin itsemurhatapa ja väline Suomessa vuosina 1851–1860 olivat molemmilla sukupuolilla hirttäytyminen (60 prosenttia kaikista) (Nygård 1994, 55). Vastavasti vuonna 2007 hirttäytyminen oli miehillä edelleen yleisin tapa tehdä itsemurha ja naisilla psyykenlääkkeet (Suomen virallinen tilasto 2009). 995 itsemurhasta 287 tehtiin hirttäytymällä: 237 miestä ja 50 naista. Psyykenlääkkeillä tehtiin 174 itsemurhaa, joista miesten tekemiä oli 84 ja naisten 90.

Korkealla itsemurhakuolleisuudella saattaa olla yhteys tiettyihin kansallisiin erityispiirteisiin. Esimerkiksi alkoholin käyttö ja itsetuhoisuus ovat nimenomaan miehen elämänratkaisuihin liittyviä piirteitä (Achté ym. 1989b, 74–82). Achté ja kanssakirjoittajat mainitsevat, että syyt voivat liittyä itsetuntokysymyksiin, masentuneisuuteen, ongelmiin aggression käsittelyssä, kateuteen, mustasukkaisuuteen jne. Itsemurhaan johtaneet tekijät saattavat juontua myös kaukaa henkilön taustasta (kohorttivaikutus), vaikka lähes aina on löydettävissä ajankohtaisia laukaisevia tekijöitä (perioditekiäjät) (Partonen ym. 2003). Suomalaiselle itsemurhalle on tyypillistä, että itsemurhariski pysyy korkeana läpi aikuisiän. Riskitekijöistä merkittävin lienee vakava (sairaalahoitoa vaativa) mielenterveyden häiriö (Qin ym. 2003; Partonen ym. 2003).

TARKASTI KOPIOITUVA, MUTTA MONITAHAINEN MEEMI

Moni lukija on varmaan mielessään kysynyt, eikö itsemurhasta ole puhuttu tässä työssä liian yleisesti. Olemme käyttäneet käsitettä ”itsemurha” yleisessä, mutta samalla hyvin määrättyssä mielessä. Miten itsemurha määritellään kuolemansyytilastoissa? Varsinaisesti itsemurhaa ei Suomen virallisissa tilastoissa määritellä lainkaan, vaan itsemurha käsitteenä on luonteeltaan itsestään selvä kuolemansyy. Sen sijaan Durkheimin (1985, 19) sosiologian klassikoksi nousseessa Itsemurhateoksessa itsemurhan käsite määritellään paljon laveammin: ”itsemurhaksi kutsutaan kaikkia sel-

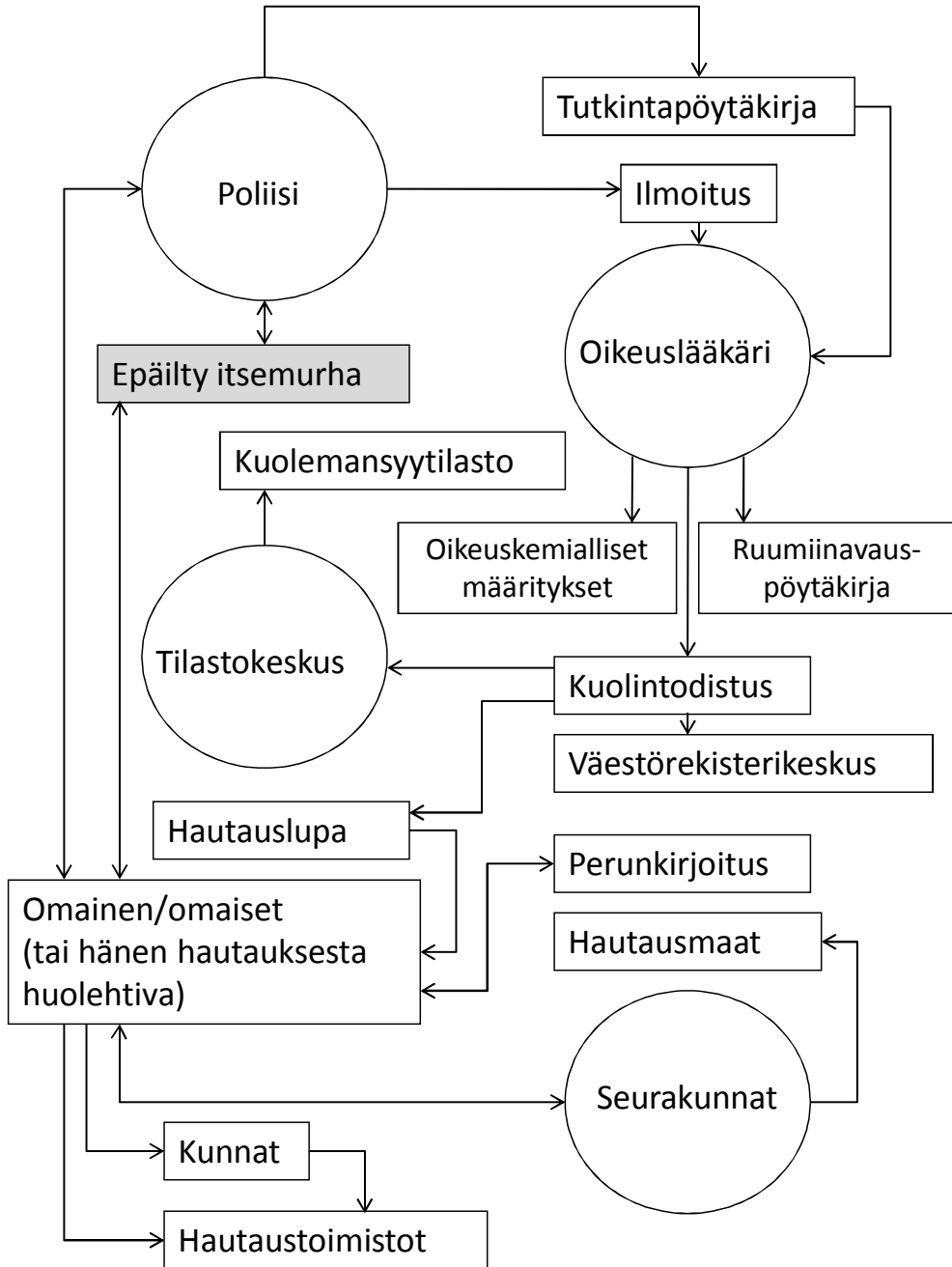
laisia kuolemantapauksia, jotka johtuvat suorasti tai epäsuorasti uhrin omasta positiivisesta tai negatiivisesta teosta, jonka hän tietää varmasti tuottavan tämän tuloksen”.

Kuten kuolemansyytilastoista voidaan päätellä, itsemurhaa eivät kuitenkaan estä laki, viralliset doktriinit tai uskonkappaleet (vrt. Pajujoja 1989, 139). Siihen nivoutuvat erilaiset moraaliset, eettiset, uskonnolliset ja poliittiset tekijät. Siten itsemurhameemi kasvaa ja kopioituu eri tavoin eri olosuhteissa ja eri kulttuureissa (Lester 2009). On kuitenkin huomionarvoista, että ylivoimaisesti suurin osa ihmisistä tulee toimeen itsemurha-ajatustensa kanssa, mutta osa päätyy itsetuhoon. Vuonna 2008 maassamme 30 miestä 100000 teki itsemurhan, kun naisilla vastaava luku oli 8. Itsensä surmaamisessa keinot ovat monet. Sen sijaan itsemurhaan liittyvien osallisten joukko on ollut niin menneisyydessä kuin nykykulttuurissa teon tehnyttä laaja-alaisempi. Kaaviossa 3 olemme pyrkineet erittelemään itsemurhaan liittyvät keskeiset osalliset, joille on kohdennettu mm. viranomaistehtäviä itsemurhan tapahtuttua. Osallisten lisäksi yksittäisellä itsemurhalta voi olla kauaskantoisia merkityksiä myös laajempaan yleisöön (naapurit, ystävät, kylä) ja joskus koko kulttuuriin (poliittiset itsemurhat, julkisuuden henkilöiden tekemät itsemurhat). Edelleen tiedostusvälineillä on ratkaiseva merkitys sen suhteen, missä laajuudessa ilmiöstä kerrotaan.

Edellä sanottu antaa viitteitä itsemurhasta monitahoisena ilmiönä. Jos itsemurha tekona on säilyttänyt luonteensa läpi vuosisatojen, on yhteisön suhtautumisessa itsemurhaan sen sijaan tapahtunut muutoksia: viranomaisten toimenkuva on kehittynyt vuosisatojen kuluessa, lainsäädäntö on muuttunut samoin kuin kansalaisten käsitykset ja uskomukset itsemurhan suhteen (uskomustarinoista enemmän Nygård 1994, 133–135). Itsemurhan tehneen hautauskäytännöt ovat nekin muuttuneet, kuten myös itsemurhasta tiedottaminen. Ankarasta rikosoikeudellisesta aikakaudesta on siirrytty eri vaiheiden kautta uudenaikaiseen tapaan ehkäistä kulttuurin piirissä itsemurhia. Jouko Lönnqvistin (2005) mukaan keinoja ovat mm. masennuksen havaitseminen ja masennuksen asianmukainen hoito, alkoholisoitumiskehityksen estäminen ja alkoholiongelmien hoito, mielenterveysongelmien ja etenkin masennuksen sekä alkoholiriippuvuuden hoitaminen hankalien persoonallisuushäiriöiden yhteydessä, psykoositaisten mielenterveyshäiriöiden tehokas ja pitkä-

Kuvio 3.

Hahmotelma itsemurhaan liittyvistä selvityksistä, toiminnoista, viranomaistahoista ja osallisista.

jänteinen hoito, elämäkriiseihin liittyvän itsemurhavaaran asiantunteva auttaminen, eri elämänvaiheisiin liittyvien erityisongelmien tunnistaminen erityisesti nuorilla ja vanhuksilla sekä somaattisiin sairauksiin liittyvään psyykkiseen hätään annettava apu keski-ikäisillä ja sitä vanhemmilla miehillä.

Meemi-näkökulmasta ja tilastojen valossa totesimme itsemurhien kopioituvuuden kasvaneen aina vuoteen 1990 asti, minkä jälkeen kopioituminen kääntyi laskuun. Ajallisesti käännöspiste itsemurhien nousevasta suuntauksesta laskevaksi ajoittuu samoille vuosille kuin kansallisten itsemurhien ehkäisyohjelmien käynnistäminen (vrt.

Lönnqvist 2009; Hiltunen ym. 2009). Kahdessakymmenessä vuodessa itsemurhien kokonaismäärät ovat pudonneet noin kolmanneksella. On kuitenkin vaikeaa, jos lähes mahdotonta sanoa, missä määrin itsemurhien määrän lasku johtuu itsemurhien ehkäisyohjelmista. Sen sijaan meemi-näkökulman perusteella voidaan kysyä, millaiset mekanismit selittävät itsemurhien kopioitumisessa havaittuja muutoksia? Kysymys on tärkeä, sillä juuri meemien kopioitumisen mekanismit ovat vielä huonosti tunnettuja (Blackmore 2000). Tähän voi esimerkiksi eräs psykoterapioissa tunnettu ilmiö tuoda valaistusta. Terapiaistunnon aikana itsemurhaa ajatteleva ei toimi mielessään esiintyvien itsetuhoilykkeiden mukaisesti, vaan esittää tuhoavat ajatuksensa keskustelemalla ja kokee niistä kumpuavat tunnetilat ikään kuin näyttämöllä terapeutin kanssa. Meemi-näkökulma painottaa itsemurhien ehkäisyohjelmissa sitä puolta, että kulttuurin piirissä tarjotaan uudenvainen tai uudenvainen tapoja käsitellä itsetuhoajatuksia itsemurhan toteuttamisen sijasta. Suomessa itsemurhien ehkäisyprojektin eräs avain oli se, että kasvatuksen ja kulttuurin ilmapiirissä vähennetään syyllistämistä, leimaamista ja rankaisuutta sekä lisätään elämänuskoa, rohkeutta, itsetuntoa, yritteliäisyyttä ja keskinäistä tukea.

Edellä sanottua ei tule väärinkäsittää siten, että haluaisimme selittää itsemurhan kulttuurisena ilmiönä yksinkertaistavalla tavalla. Asian ydin on siinä, että esitetty mekanismi ja sen tunnistaminen voivat tarjota myönteisen ja elämyksellisen kokemuksen itsetuhoajatusten onnistuneesta käsittelystä, joka vastaavasti jää itsemurhan toteutuessa kokematta.

LOPPUSANAT

Tässä tutkimuksessa olemme tarkastelleet meemi-näkökulman kautta suomalaista itsemurhaa.

Työn kannalta ovat mielenkiintoisia olleet tilastoinnissa esiintyvät käytänteet, jotka toisaalta kertovat itsemurhien määrästä ajan suhteen, mutta valottavat samalla suomalaisen kulttuurin piirissä tapahtuneista muutoksista itsemurhaan. Tutkimus osoitti, että itsemurhalla on oma pitkä historiansa, johon voi liittyä sukupolvelta toiselle kopioituvia erityisiä meemejä, jotka ilmenevät valtakunnallisina ja alueellisina erityispiirteinä. Käsillä oleva tutkimus on painottanut vuosina 1751–2008 tilastoissa esiintyviä valtakunnallisia piirteitä. Yksityiskohtaisempia, tietyn aikavälin ja alueen ominaispiirteitä ja niiden kehittymistä ajan suhteen on mahdollista tarkastella Tilastokeskuksen kuolemansyyjulkaisujen perusteella.

Itsemurhan yrityksen jälkihoito ja itsemurha-kuoleman ehkäisy ovat yhteiskunnallemme edelleen isoja haasteita. On syytä paneutua entistä tarkemmin jo tunnettujen riskitekijöiden alueelliseen huomioimiseen sekä miehillä että naisilla. Lisäksi on syytä jatkaa tutkimusta ja kehitystyötä uusien ehkäisykeinojen sekä suojaavien tekijöiden tunnistamiseksi. Käytännön työn kulmakivenä on auttaa niitä henkilöitä, joille joko elämäntilanteen tai sairauden takia ylivoimaiseksi koettu henkinen rasitus on aiheuttanut vaaran elämälle.

Kiitokset

Suomen väkiluvun kehitystä kuvaava tiedot (1749–2008) ladattiin Tilastokeskuksen online-tietokannasta (<http://www.tilastokeskus.fi/>). Lämpimät kiitokset myös Tilastokeskuksen kirjaston koko henkilökunnalle avusta itsemurhatietojen löytämisessä; etenkin Tauno Tyllisen, Irmeli Penttilän ja Mauno Huohvanaisen tarjoama apu on ollut korvaamatonta. Lisäksi haluamme kiittää kahta anonymiä arvioitsijaa heidän antamastaan yksityiskohtaisesta palautteesta. Työtä ovat tukeneet Koneen Säätiö (JH) ja Suomen Akatemia (pääötökset #122033, 217724 SH).

The concept of memes as developed by Richard Dawkins is analyzed and its applicability to suicidology explored in the context of compilation of the Finnish suicide statistics. The basic dimensions of this concept consists the cultural transmission of ideas or a unit of imitation. Here, we apply the concept of memes for analysis how it can be used to better understand the idea of cultural transmissions of suicide and its transformations through time. Our approach is novel and

can provide a point of view to research questions such as which memes survive beyond a brief period of time (beyond period effects), which ones spread from localized region to broader regions and eventually to whole cultures, and whether there are both specific and abstract suicide memes. We suggest that the terminology of the meme theory provides a stimulus for suicidology as well.

LÄHTEET

Tilastot

- Suomenmaan viralliset tilastot. Väkiluvun-tilastot v. 1865–1877. Keisarillisen Senaatin kirjapaino. Helsinki.
- Suomenmaan tilastolliset vuosikirjat v. 1878–1899. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino. Helsinki.
- Suomen tilastolliset vuosikirjat v. 1900–1916. Suomen Senaatin Kirjapaino. Helsinki.
- Suomen tilastolliset vuosikirjat v. 1917–1920. Valtioneuvoston kirjapaino. Helsinki.
- Suomen viralliset tilastot. Väestönmuutokset vuosina 1921–1935. Valtioneuvoston kirjapaino. Helsinki.
- Suomen viralliset tilastot. Kuolemansyyt vuosina 1936–1991. Valtioneuvoston kirjapaino. Helsinki.
- Suomen virallinen tilasto. Kuolemansyyt 1992. Hakapaino Oy, Helsinki 1994.
- Suomen virallinen tilasto. Kuolemansyyt 1993. Painatuskeskus Oy, Helsinki 1995.
- Suomen virallinen tilasto. Kuolemansyyt 1994. Tilastokeskus, Helsinki 1996.
- Suomen virallinen tilasto. Kuolemansyyt 1995. Oy Edita Ab, Helsinki 1996.
- Suomen viralliset tilastot. Kuolemansyyt vuosina 1996 ja 1997. Tummavuoren Kirjapaino Oy, Vantaa.
- Suomen viralliset tilastot. Kuolemansyyt vuosina 1998–2000. Yliopistopaino, Helsinki.
- Suomen virallinen tilasto. Kuolemansyyt 2001. Valopaino Oy, Helsinki 2002.
- Suomen virallinen tilastot. Kuolemansyyt vuosina 2002–2008. Multiprint Oy, Helsinki.

Kirjallisuus

- Achté K, Lindfors O, Lönnqvist J, Salokari M. (toim.) Suomalainen itsemurha. Yliopistopaino, Helsinki 1989a.
- Achté K, Lindfors O, Lönnqvist J, Salokari M. Suomalainen kulttuuriperinne ja itsemurhat. Teoksessa Achté K, Lindfors O, Lönnqvist J,

- Salokari M. (toim.) Suomalainen itsemurha. Yliopistopaino, Helsinki, 1989b:63–123.
- Aunger R. (toim.) Darwinizing Culture: The status of memetics as a science. Oxford University Press, Oxford 2000.
- Aunger R. The Electric Meme. Simon and Schuster, New York 2002.
- Blackmore S. The Meme Machine. Oxford University Press, Oxford 1999.
- Blackmore S. Meemit – kulttuurigeenit. Art House, Helsinki 2000.
- Dawkins R. The Selfish Gene. Oxford University Press, Oxford 1976.
- Dawkins R. Geenin itsekkyyt. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1993.
- Distin K. The Selfish Meme: A Critical Reassessment. Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- Durkheim É. Itsemurha: sosiologinen tutkimus. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Forum-kirjasto, Helsinki 1985.
- Heylighen F, Chielens K. Cultural Evolution and Memetics. Teoksessa Meyers B. (toim.) Encyclopedia of Complexity and Systems Science, Springer, 2009. <http://pespmc1.vub.ac.be/Papers/Memetics-Springer.pdf> [Luettu 10.3.2010]
- Hiltunen L, Partonen T, Haukka J, Lönnqvist J. Itsemurhakuolleisuuden käännekohtat Suomessa 1947–2006. *Duodecim* 2009;125:1802–1806.
- Journal of Memetics: Evolutionary Models of Information Transmission. <http://cfpm.org/jom-emit/all.html> [Luettu 10.3.2010].
- Kamppinen M. Meemit, aika ja ikuisuus – uskontojen ajallinen sitkeys. *Tieteessä tapahtuu* 2002;8:62–68.
- Kielitoimiston sanakirja: Osat 1–3. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 2007.
- Kilpinen E. Memes versus signs: On the use of meaning concepts about nature and culture. *Semiotica* 2008;171–1/4:215–237.

- Lahti R A. From findings to statistics: An assessment of Finnish medical cause-of-death information in relation to underlying-cause coding. Ph.D. dissertation. University of Helsinki, Department of Forensic Medicine 2005.
- La Vecchia C, Lucchini F, Levi F. Worldwide trends in suicide mortality, 1955–1989. *Acta Physiol Scand* 1994;90:53–64.
- Lester D. Memes and suicide. *Psychol Rep* 2009;105(1):3–10.
- Liu K. Suicide rates in the world: 1950–2004. *Suicide Life Threat Behav* 2009; 39(2): 204–213.
- Lynch A. Thought contagion: How beliefs spread through society: The new science of memes. Basic Books, New York 1996.
- Lönnqvist J. Itsemurhat. Duodecim Terveyskirjasto 18.7.2005. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=suo00029. [Luettu 10.3.2010]
- Lönnqvist, J. Suicide prevention in Finland. Teoksessa Wasserman D, Wasserman C. *Oxford Textbook of Suicidology and Suicide Prevention. A Global Perspective*. Oxford University Press, Oxford, 2009:793–795.
- Lönnqvist J, Aro H, Marttunen M. (toim.): Itsemurhat Suomessa 1987-projekti. Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, raportteja 25. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1993:1–13.
- Marsden P. The Selectionist Paradigm: More Implications for Sociology. *Sociological Research Online* 1998: vol. 3, no. 4, <http://www.socresonline.org.uk/socresonline/3/4/6.html>. [Luettu 10.3.2010]
- Miettinen R. Metsään vietäväksi ja roviolla poltettavaksi. Historian tietosanomat ennen ja nyt 24.6.2009. <http://www.ennenjant.net/?p=281>. [Luettu 10.3.2010]
- Nieminen M. Väestötillastoja 250 vuotta. Katsaus väestötillaston historiaan vuosina 1749–1999. Tilastokeskus. Tummavuoren Kirjapaino, Vantaa 1999.
- Nygård T. Itsemurha suomalaisessa yhteiskunnassa. *Studia Historica Jyväskyläensia* 50. Jyväskylä Printing House and Sisäsuomi Oy, Jyväskylä 1994.
- Pajuoja J. Itsemurhat ja laki. Teoksessa Achté K, Lindfors O, Lönnqvist J, Salokari M. (toim.) Suomalainen itsemurha. Yliopistopaino, Helsinki 1989:127–139.
- Partonen T, Haukka J, Lönnqvist J. Suicide mortality in Finland 1979–2001. *Duodecim* 2003;119:1827–1834.
- Partonen T, Haukka J, Viilo K, Hakko H, Pirkola S, Isometsä E, Lönnqvist J, Särkioja T, Väisänen E, Räsänen P. Cyclic time patterns of death from suicide in northern Finland. *J Affect Disorders* 2004a;78:11–19.
- Partonen T, Haukka J, Nevanlinna H, Lönnqvist J. Analysis of the seasonal pattern in suicide. *J Affect Disorders* 2004b;81:133–139.
- Qin P, Agerbo E, Mortensen PB. Suicide risk in relation to socioeconomic, demographic, psychiatric, and familial factors: a national register-based study of all suicides in Denmark, 1981–1997. *Am J Psychiatry* 2003;160:765–72.
- Ruuhela R, Hiltunen L, Venäläinen A, Pirinen P, Partonen T. Climate impact on suicides rates in Finland from 1971 to 2003. *Int J Biometeorol* 2009;53:167–175.
- Savela S, Valkonen T, Koskinen S, Ahonen H. Kuoleman monisyys. Tilastokeskus. Yliopistopaino, Helsinki 2000.
- Vanhana kirjasuomen sanakirja I. Hellemaa L, Jussila A, Koivusalo E, Palkki R. (toim.) Kotimaisten kielten tutkimuskeskusten julkaisuja 33. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1985.

JARI HOLOPAINEN

FT, tutkija

Geotieteiden ja maantieteen laitos

Helsingin yliopisto

SAMULI HELAMA

Tutkijatohtori

Arktinen keskus

Lapin yliopisto

TIMO PARTONEN

LT, ylilääkäri

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos